

שיעור 31 ❏ נימוקי רבן גמליאל ורבי יהושע בתוספתא

ההסבר התנאי למחלוקת רבן גמליאל ור' יהושע נמצא בתוספתא א:ו ומקבילתה בבבלי יג:.. הבבלי מפרש שהדיון הוא על 'מדברת' בהנחה שזה 'נסתרה', אולם בתוספתא הדיון מופיע על 'ראוה מעוברת', ובירושלמי 'מדברת' מתפרש כנבעלת, כך שאין הבדל בין 'מדברת' ובין מעוברת. נפרש את הדיון בתוספתא מתוך הנחה שהיא דנה בנבעלה/ מעוברת על פי קריאה של 'תוספתא כפשוטה'. יסוד הדיון מופיע בפי רבן גמליאל בראש הברייתא ❏ 'זו עדות שהאשה כשרה לה'. יש תחומים בנוגע למעמדה האישי של אשה שהיא נאמנת [כמת בעלה]; וזה יסוד הנאמנות לה להסביר האם היא נפסלה לכהן [הנימוק הזה דומה לנימוק של 'ברי', בפי אמוראים]. הדיון לוקח אותנו לשבויה, שם במשניות פרק ב' הדיון הוא שאשה נאמנת על חברתה שנשבתה אך לא נאנסה, אך אינה נאמנת על עצמה. ההשוואה בין מעוברת לשבויה היא שבשתיהן יש לנו ספק האם האשה נאסרה לכהן; במעוברת השאלה היא מי בעל אותה; בשבויה השאלה היא האם היא נבעלה [אם נבעלה, ברור שעל ידי גוי]. ר' יהושע משווה אותם, ומכאן המסקנה שמדובר בעדות שאשה לא נאמנת. מהשקלא וטריא בינו ובין ר"ג עולה שר"י חושב שיש סבירות גבוהה שהיא נבעלה לפסול, כשם שיש סבירות גבוהה ששבויה נאנסה, ומכאן שהיא לא נאמנת כי הטענה שלה לא סבירה. רבן גמליאל מחלק בין מעוברת ובין שבויה; בשבויה הסבירות גבוהה ואילו במעוברת ייתכן שיזנתה עם מי שכשר לכהונה.

הבבלי התקשה לקבל את ההשוואה של מעוברת לשבויה משום שבשבויה אין וודאות שנבעלה, לכן הוא הסיט את הדיון ל'מדברת' ומכאן הראיה לזעירי ש'מדברת' היינו נסתרה. מתוך כך הבבלי הוסיף שלבים לדיון בין התנאים והסיט את הדיון למוקד שונה מהפרשנות שלעיל. קודם שנעמוד על הסבר הבבלי, נערוך מסע קצר בדעות של האמוראים בסוגייה, לפי הסדר הכרונולוגי, ונבחן איזו הבנה בהסבר שיטת רבן גמליאל משתקפת מתוך דבריהם.

ראשון האמוראים בסוגייה הוא ריב"ל [דור 1 ב] שקובע שאין להתחשב ברוב ❏ 'לדברי המכשיר מכשיר אפילו ברוב פסולין לדברי הפוסל פוסל אפילו ברוב כשרים'. מימרה זו משקפת תפיסה דומה לזו שהוסברה לעיל ביחס לדיון התנאים בברייתא. המכשיר מאמין לעדות של האשה והיא נאמנת גם ברוב פסולין; הפוסל לא מאמין לאשה על עצמה וחושש שגם כשרים מזנים, ולכן הוא פוסל גם ברוב כשרים. הדוברים הבא בסוגייה הם רבי יוחנן ורבי אליעזר [דור 2] 'א"ר יוחנן לדברי המכשיר בה מכשיר בבתה לדברי הפוסל בה פוסל בבתה ורבי אלעזר אומר לדברי המכשיר בה פוסל בבתה'. דברי רבי יוחנן משקפים אף הם את הנאמר ❏ היות וזו עדות שהאשה נאמנת עליה, היא נאמנת אף על בתה. שינוי כיוון מסתמן אצל ר"א כפי שרבה [דור 3] מסביר אותו ❏ 'איהי אית לה חזקה דכשרות בתה לית לה חזקה דכשרות'. כאן משתקפת תפיסה שלא עדות האשה היא המתירה אותה אלא חזקת כשרות. תפיסה זו משתקפת היטב בדברי אביי [דור 4] בדיון שלו עם רב יוסף [דור 3] על ארוס וארוסה ששניהם הודו שהוולד מהם. רב יוסף סבר

שיש להאמין להם, ואביי יוצר שיטת ביניים חדשה § נהגים למעשה כרבן גמליאל רק כאשר יש רוב כשרין. הסבר שיטת הביניים היא שאביי מקבל את עמדת רבי יהושע שזו עדות שהאשה אינה נאמנת לה, אך הוא לא מקבל את עמדתו שיש סבירות גבוהה שהיא זינתה עם פסול. הוא פוסק כרבן גמליאל משום שיש לה חזקת כשרות; לכן הוא מכשיר רק ברוב כשרים, כי ברוב פסולין, 'רוב וחזקה רוב עדיף'. ביחידה הבאה בסוגייה מובאים דברי אביי ורבא על אלמנת עיסה. רבא מסביר שרבן גמליאל בנוי על 'ברי' § טענה שדומה לדברי רבן גמליאל בברייתא; טענה שמזכירה לנו את דברי אביי יב, ב, שהציע לקשר ל'ברי ושמא'. נשים לב מה אין בסוגייה § אין קישור למיגו ואין הזכרה של חזקת הגוף (שנזכרו בסוגייה יב, ב). אלו לא עולים כלל בדיוני האמוראים המפורשים. הם מגיעים מסוגיות בהמשך § מיגו מגיע מטז, א מכוח 'ומודה רבי יהושע'; חזקת הגוף מגיע מעה, ב, ועל כך בשיעור הבא.

ומכאן נחזור להסבר הסתמא בבבלי לדיון בין התנאים § ראשונים נחלקו מה מוקד הדיון. לדעת רש"י, הסתמא מוקד הדיון לנסתרה הכניס את המיגו, וטענת רבן גמליאל היא שלפחות בנסתרה יש להאמין לאשה מכוח המיגו. פירוש זה הוא המשך למגמה חוזרת של רש"י מאז יב, ב, להכניס את המיגו לתוך הסוגייה. כאמור, הרשב"א ציין שרש"י הוא זה שהזכיר את המיגו ביב, ב. צירוף הדברים יחד משרטט את התמונה הבאה § 'משארסתי נאנסתי' יכול היות בנוי על מיגו; לשיטת רבי אלעזר ניתן לבסס את 'מוכת עץ' על מיגו; לדעת זעירי ניתן לבסס את 'מדברת' על מיגו. רק במעוברת מתברר סופית ששיטת רבן גמליאל לא בנויה על מיגו, והכרח לבנות אותו על יסוד אחר. מפירוש רש"י יג, א ויד, א, נראה שהשיטה של רבן גמליאל מתבססת על 'ברי ושמא'. אף שראשונים אחרים דחו את ההשוואה, מרש"י נראה שהוא ממשיך לקבל אותה, ולא ראינו בדבריו רמז שההשוואה לברי ושמא נדחתה. אדרבה; שרשור הסוגיות מעלה שהן בחנו את האלטרנטיבה של מיגו, ביגב התברר שמיגו לא מצליח להסביר את כל 4 המקרים, וממילא שחזרנו להסבר של ברי ושמא שמופיע בסוגייה יד, א, בפי רבא. ובאשר לשאלה מה יענה ר' יהושע על המיגו בשלושת המקרים הראשונים, כבר ראינו את שיטת רש"י שר' יהושע חולק על כל דין מיגו, וסובר אותו רק במיגו דאי בעי שתיק. התוספות בדף טז, א חולקים על רש"י וסבורים שר' יהושע מודה במיגו, ולכן בסוגייה יג, ב, הם מפרשים שהדיון הוא האם יש מיגו. לדבריהם, ר' יהושע טוען שאין מיגו ולכן אינה נאמנת. הריטב"א יג, ב, נאמן לשיטת ראשוני קטלוניה שמיגו תקף רק בטענה אלטרנטיבית שתזכה בדין, ולכן אין להכיר במיגו כאן. לכן הוא מפרש את הדיון בבבלי יג, ב כסובב סביב חזקת הגוף, ולא מזכיר כלל מיגו.